

Scriitorul Andrei Fischof și pluralitatea etnoculturală

DANIELA DEAC

Biblioteca „Teodor Murășanu” Turda

Trăim într-o lume traversată de conflicte interetnice și de crize identitare. Contextele geopolitice, economice și culturale ale Europei de astăzi prefigurează o intensificare a schimbărilor și a transformărilor pe toate planurile. Interculturalitatea, diferențele în raport cu *celălalt*, se întind pe mai multe registre: limbă, religie, practici sociale de comunicare, de relaționare, tradiții, norme etc. O toleranță, o deschidere, reorientarea în sensul deschiderii *spre celălalt* trebuie să depășească eventualele prejudecăți și stereotipuri.

Scriitorul târgmureșean Andrei Fischof (turdean prin naștere) este un model acțional, care ne poate ajuta să producem o reorientare a percepției, a gândirii, a simțirii și acțiunii în sensul pluralității etnoculturale. În general ne complacem să ne raportăm la o valoare culturală sau alta, fără să ne gândim că putem depăși eticheta etnică. Se poate spune pe bună dreptate că Andrei Fischof a reușit acest lucru. El poate fi caracterizat ca făcând parte din 3 culturi: iudaică, română și maghiară. Regăsim la el o triplă identitate culturală pe care o cultivă în continuare. Pentru el concepția de celălalt e depășită. *Celălalt* nu e un străin, fie că e vorba de cititorul, român, maghiar sau de limbă ebraică. Nici în poemele sale nu există bariere în eficacitatea comunicării stărilor. Trece cu ușurință de barajele impuse de limbă.

Cultura este un mod specific de a crea. Aceasta este legată de o înțelegere particulară a lumii și a ordinii universale. Traversăm în prezent o eră modernă în care se oferă mult. De-a lungul evoluției istorice, orice cultură pierde unele trăsături și câștigă altele noi. Un astfel de proces trebuie acceptat și nu are nimic negativ în sine. Culturile sunt vii și este necesar să rămână vii. Păstrarea identității nu trebuie să însemne mortificarea culturală. Procesul european - proces constând în proiectarea și edificarea unei Europe unite trebuie privit ca rezultat al unei deplasări cu sens dublu. Cele două Europe (orientală și occidentală) au izvoare culturale comune în literatura elină, religia iudaică și dreptul roman. Fluviile plecate dintr-un loc unic s-au despărțit însă, spre a iriga teritorii spirituale și istorii diferite, ajungând să se verse în două mări însemnând două modele de viață distincte. Dar diversitatea nu trebuie să ne despartă.

Multiculturalismul se adună în opera lui Andrei Fischhof ca izvoarele în albie, printr-o „strategie a proiectelor comune”, adică prin aducerea reprezentanților culturii românești, iudaice și maghiare la identificarea unor interese comune în sfere culturale. Prin cointeresarea acestora asupra aceluiași teme se ajunge la cunoaștere, acceptare și respect reciproc. Dialogul cultural cu cititorul devine astfel la Andrei Fischhof dialog multicultural. Opera sa realizează solidaritatea indivizilor depășind frontierele culturii ce formează grupurile culturale. E adevărat că, atât în România, cât și în Israel, a găsit o preocupare pentru protecția internațională a modelului cultural.

Activitatea literară

Născut în 20 martie 1940 la Turda din părinți evrei, scriitorul rămâne nostalgic după orașul natal, pe care îl părăsește mai întâi pentru terminarea studiilor (Facultatea de Fizică a Universității din Cluj, la secția de fizică experimentală), apoi atunci când se angajează ca fizician la Combinatul Siderurgic Hunedoara.

Atâta timp cât a locuit în România cea mai mare parte a activității o desfășoară la Târgu-Mureș, unde se mută din 1965 și unde se și căsătorește. Din 1976 se stabilește în Israel, devenind unul din cei mai cunoscuți și mai apreciați poeți din Israel, dovedindu-se unul din scriitorii care au reușit nu doar să își însușească limba ebraică, ci să o stăpânească în așa mod, încât să poată crea poeme valoroase în această limbă. Deși, poate, ar fi fost mult mai ușor pentru el, pentru o mai rapidă integrare într-un alt tip de societate să încerce să scrie doar în ebraică odată ce a reușit să stăpânească această limbă. El continuă să scrie și să publice atât în limba română, pe care o simte aproape, cât și în ebraică. Pentru valoarea poemelor sale a fost acceptat în Uniunea Scriitorilor Ebraici și în Asociația Scriitorilor Israelieni de limbă română, fiind distins cu mai multe premii: Premiul Gropper (1978), Premiul „Omanut ve-Tarbut” (Artă și cultură) al Primăriei din Haifa (1995) și Premiul „Sion” pentru literatură.

A debutat cu poezie în revista orădeană *Familia* semnând cu pseudonimul Andrei Freamăt, pseudonim pe care îl păstrează timp de un an în publicațiile locale. Colaborează, în timp, cu poezie și proză în periodicele românești *Vatra* (Târgu-Mureș), *România literară* (București), *Tribuna* (Cluj), *Steaua* (Cluj), *Convorbiri literare* (Iași), *Viața băcăoană*, *Ateneu* (Bacău), *Poesis* (Satu Mare), *Dacia literară* (Iași), dar și în cele maghiare *A Het*, *Utunk*, *Uj kelet*. De asemenea, opera sa e publicată și în reviste din străinătate: *Argo* (Bonn), *Milenium* (Israel), *Minimum* (editat de Alexandru Mirodan în Israel), *Moznaim (Cumpene)* - revistă a Uniunii Scriitorilor Ebraici, *Apirion (Lectica)*, revista editurii de poezii *Eked - Psifas (Mozaic)*, *Yerushalaïm* (Israel), *Ultima oră* (ziar românesc din Israel), revista *A Ceb (Breasla)* din Budapesta, scoasă de ex-târgumureșeanul Bartis Ferenc, revista

Tiszataj al cărei redactor-șef, Ilia Mihalz, era profesor la Catedra de limba română a Universității din Seghedin, reviste literare din SUA, Noua Zeelandă, Franța, revista de creație a diasporei românești *Galateea*, independentă și apolitică, fondată și realizată de Sorin Anca, la care pot colabora doar autori/artiști stabiliți în afara granițelor României, ce apare trimestrial și este distribuită gratuit în numeroase țări.

Andrei Fischof a publicat în 1978 volumul de versuri *Dialog imaginar*, în Israel. Au urmat *Uitarea de sine, Keev lavan (Durere albă)* și *Rikud hamilim (Dansul cuvintelor)*, ambele apărute la Editura Eked, *Seivat bazman (Încărunțirea timpului)* publicată în anul 1997 la Editura Hakibutz Hameuhad, considerată cea mai pretențioasă din Israel (primește anual 80 de manuscrise din care publică 10-12). În anul 2000, la Editura Arhipelag din Târgu-Mureș vede lumina tiparului volumul de poeme *Atingerea umbrei*. Ultima carte, *Kim'at (Aproape că...)*, volum de poeme scrise în limba ebraică, apărut la Editura Hakibutz Hameuhad, a fost deosebit de apreciată în Israel, autorul fiind solicitat în numeroase rânduri să o prezinte. Anul viitor îi va apărea la Editura Hasefer din București volumul în limba română *Prefăcuta liniște*, prefațat de mureșeanul Alexandru Cistelean.

De asemenea, a mai apărut în antologii de versuri: *Pagini Mureșene* (1971) și *Orele țării XXV* (1972), ambele din Târgu-Mureș. Apare de asemenea în: *Dicționar cronologic: literatura română* coordonator I. C. Chițimia, apărut la Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1979, *Domokos Geza fără interpret: convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare* scris de Beke György și apărută în 1972 la Editura Kriterion, *Istoria literaturii maghiare din România: 1918-1989* volum de poezii alese semnat de Gavril Scridon apărut la Cluj-Napoca, Editura Promedia Plus în 1996, *Scriitori israelieni de limbă română: generația contemporană* la Editura Hasefer București (2003), *Spectre lyrique – scriitori israelieni de expresie română*, tradusă în franceză de George Astalos, *Israeli poetry in english and in english translation* apărută la P.O. BOX 1198 Hamilton, N. Zeelandă (1997), *Dreams and wishes* volum editat de Hieroglyphics press, New Carolina-USA (1985), *Midwest poetry review* Rock Island, Illinois-USA (1986), *Dicționarul neconvențional* în 2 volume al lui Alexandru Mirodan (1985), *Generația confruntărilor* în care apare un interviu dat scriitorului israelian de limbă română, Solo Har, *În noi e un cer mai albastru*, Editura Fundației Culturale Române (1991), *Arborele memoriei: antologia poezilor de limbă română din Israel* apărută la Editura Orion București (1997), *Metafore românești din Israel* apărută la Editura Cronica din Iași (1998 și 2000).

Acum este vicepreședinte al Filialei Haifa și de Nord a Uniunii Scriitorilor Ebraici din Israel.

Criticii apreciază valoarea poemelor sale

Mureșeanul Alexandru Cistelean, redactor-șef la revista *Vatra* consideră că poemele lui Fischhof „se deschid mereu spre imagine (...) grija prioritară rămâne desenul stării”. Aurel Pantea îl consideră „un elegiac cuprins de nostalgiei calme” care folosește „reflecția ca pansament pentru suferințe. Afectuos cu materialitatea intimă a lucrurilor, poetul le concepe ca pe tot atâtea enigme cu care conviețuirea deplină e posibilă doar prin participarea spiritului poetic. Iar spiritul poetic are dimensiunea esențială a intuirii intimității profunde a lumii.” Un alt mureșean, Cornel Moraru, spune că Fischhof este „un poet al trăirilor delicate, transpuse într-o caligrafie discret rafinată a versului, mizând mai mult pe sugestie decât pe descripție și evocare directă....nu lucruri descrie poetul, ci rezonanța interioară a acestora, amprente lăsate pe efigia translucidă a realului...”

Criticii israelieni îi laudă, de asemenea opera în limba ebraică. Iosef Eugen Campus spune despre el: „Tragică – omenească în fond – poezia lui Fischhof nu se poate opri la suprafața lucrurilor, la înșiruirea de fapte și aspecte. Pe feeria imaginilor ea înalță un alt plan, de măreție poetică, de mister. Se cuvine subliniat în mod deosebit cu câtă pricepere folosește poetul calitatea esențială a limbii ebraice: conciziunea”. Iar Liat Marom e de părere că „Poezia lui Andrei Fischhof este rezultatul unei priviri neîntrerupte fără compromisuri a împrejurului devenind astfel pentru poet sursa înțelegerii vieții cotidiene desfășurată între tensiunea așteptărilor și a realității atât de deosebită de acestea. Imaginile lui Fischhof își au puterea și inteligența în însăși simplitatea lor directă, poetul utilizând toate uneltele pe care poezia i le oferă, dând, în același timp, semnificații neașteptate cuvintelor.”

În ultimii ani la Turda, au apărut critici ale operei sale în hebdomadarul *Monitorul de Arieș* și în revista *Interval*, iar în cotidianul *Adevărul de Cluj* Ionel Andrașoni îi consacră un articol. De asemenea, mai apare comentat în newsletterul *Bună dimineața, Israel!* din Israel. Dr. Slomo Leibovici-Lais îl prezintă pe Andrei Fischhof în *Curierul Românesc* din Stockholm ca poet trilingv (cu opere în română, ebraică și maghiară). Alexandru Mirodan în al său *Dicționar neconvențional* (1997), volumul II, face comentarii literare la cele două cărți apărute în românește și cele două în ebraică, la data respectivă. În cartea de interviuri *Generația de sacrificiu* (1985) semnată de Solo Har, Andrei Fischhof este singurul care a susținut pierderea, inevitabilă și firească, a

literaturilor de alte limbi din Israel. Ion Cristofor comentează opera în *Scriitori din Țara Sfântă* apărută la Editura Napoca Star (2000). Un punct de referință este și volumul *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic* întocmit de Ana Cosma și editat de Biblioteca Județeană Mureș în anul 2000.

Un susținător al mai multor culturi

Prin activitatea depusă de-a lungul anilor Andrei Fischof nu a traversat un drum mono-cultural. Prin rădăcinile sale, dar și prin relațiile sociale dezvoltate, prin modul de abordare a CUVÂNTULUI, el este un practician al multiculturalismului. Pluriculturalitatea sa este firească, Fischof abordând pur și simplu Poemul din punct de vedere lingvistic, al tradițiilor și al religiei atât pe înțelesul unui român, cât și al unui israelian. Dacă opera literară e universală prin valoarea cuvântului, Fischof nu ezită să susțină multiculturalitatea în care crede în forul său interior și traducând (fie din limba română în limba ebraică, fie din limba maghiară în cea română) opere ale colegilor de generație. Păstrând o bună relație cu artiști reprezentativi ai mai multor culturi, face traduceri valoroase ale operelor acestora. Îl găsim, astfel, ca traducător din limba maghiară în limba română a scriitorilor maghiari: Élteto Jozsef, Ladanyi Mihaly, Moldova György, Papp Ferenc, Páskándi Géza, Tóth István.

În anul 1974 primește premiul Asociației Scriitorilor din Târgu-Mureș pentru traducerea în românește a poemului *Doja* scris de Szekely Janos. Appreciate au fost și traducerea volumelor *Lupii albaștri* de Kiraly Lászlo în 1975 și cel de eseuri *Termitele* a târgumureșeanului Molter Károly, scos la Editura Kriterion în anul 1973. În 1991 apare în traducerea sa volumul *În noi un cer mai albastru: antologie de poezie israeliană în limba română* la Editura Fundației Culturale Române. Continuă să traducă în ebraică scriitori israelieni de limba română în volumul *Horef Iarok (Iarna verde)*, apărut în anul 1995. În aceste zile, la Editura Napoca Star a apărut volumul bilingv, versiunea ebraică de Andrei Fischof, al poetei mureșene Martha Izsak, *Among Hollows and Stars (Printre scorburi și stele)*, iar în Israel volumul *Schițe* de G. Mosari.

Metisajul cultural l-a extins și în sfera relațiilor sociale, care sunt niște relații interconfesionale. Se poate vorbi, fără a greși, de o dublă, sau multiplă loialitate culturală, odată cu stima de sine. Generalizând, se poate vorbi de o globalizare a modelului societății deschise care a avut posibilitatea să intre în contact cu culturi diferite. Traducerea volumului nonangenarului (la vremea respectivă) mureșean Molter Károly, *Termitele*, o face la îndemnul lui Romulus Guga și a lui Dan Culcer, pe atunci la revista *Vatra*, și a lui Domokos Geza, directorul Editurii Kriterion. La îndemnul ultimului, traduce și cărțile *Doja* și *Lupii albaștri*. Începe să lucreze la trei traduceri: *Poeți maghiari din*

România, 2 volume, împreună cu târgumureșeanul Puiu Bucur (Tudor Baltes). Dar între predarea manuscrisului și apariția cărții s-a înscris pentru emigrare și nu a mai apărut pe copertă. Concomitent, la propunerea lui Sütő András începe traducerea piesei *Floriile unui geambaș* pentru Teatrul din Târgu-Mureș. Deși piesa s-a jucat mult, pe afiș nu s-a scris niciodată numele traducătorului. Un alt volum al lui Sütő András, *Privighetoare și apostoli*, a fost predat în aceeași perioadă la Editura Kriterion.

A lucrat cu echipa de la Vatra, alături de Romulus Guga, Dan Culcer, Mihai Sin, Dumitru Mureșan și, mai nou, Alexandru Cistelean, dar și cu personalități ale culturii maghiare din localitate, cum au fost Sütő András, Molter Károly, fiul acestuia, Marosi Péter, Székely János, Gálfalvy Zsolt, Bartis Feri.

Alte activități

Participă la numeroase manifestări culturale în Haifa și Tel Aviv, împreună cu scriitori de limba română, ebraică și franceză (alături de președinta Asociației Scriitorilor Israelieni de limbă franceză, Marlena Braester). Între acestea sunt: **Seara culturală Brâncuși** desfășurată la Casa de Cultură Franceză de la Haifa sub auspiciile Ambasadei Franței, seminarii lunare organizate cu poeți israelieni pe tema problematicii traducerii lor în limba franceză, manifestări desfășurate sub auspiciile Universității din Haifa, sau seara „Ion Minulescu” organizată de Ambasada României din Tel Aviv, la Teatrul Hacameri din Tel Aviv în 2001.

Se implică în organizarea manifestărilor culturale de la Ambasada României din Tel Aviv, ca prezentator-coordonator sau traducător, alături de atașata culturală a Ambasadei, doamna Michaela Ionescu. La recentul **Festival al Culturii Românești în Israel** ce s-a desfășurat în luna iunie, tot sub tutela Ambasadei române, a semnat traducerea în ebraică a spectacolului (peep-show) **Experimentul Iov** în viziunea regizorală a lui Mihai Mănuțiu.

Deputata Colette Avital (Israel) a declarat că israelienii care scriu în limba română sau alte limbi sunt componentă a literaturii și culturii complexe a Israelului, iar unii dintre ei continuând să scrie în română după ce au emigrat, au devenit chiar excelenți mânăuitori ai limbii ebraice literare. D-na Avital a citat cazul lui Andrei Fischof, remarcând buna cunoaștere a subtilităților limbii ebraice de către acesta.

În calitate de conferențiar la diferite instituții de studii superioare și consilier în domeniul calității a fost solicitat pentru publicarea unor articole de specialitate în revistele israeliene *Eybut (Calitate)*, *TQM* și *Nibul taasiati (Revista Industrial Management)*. De asemenea, a participat cu materiale de specialitate la 6 congrese naționale și internaționale pe tema conducerii calității.

La Radio Târgu-Mureș a avut un program săptămânal. Publicistica o continuă acum în rubrica *Bloc Notes* a ediției de week-end a ziarului românesc

din Israel, *Ultima oră*, o prezență ce numără deja 5 ani și o rubrică în cotidianul de limba maghiară *Uj Kelet*.

Diversitatea culturală înseamnă bogăție. Și aceasta ar trebui păstrată întocmai.

Multiculturalismul civic ar putea acorda stabilitatea dorită, permițând tuturor și fiecărui individ în parte să atingă satisfacția deplină de a avea posibilitatea să trăiască în același timp în cadrul unei civilizații și al câtorva mii de culturi. În acest sens, Andrei Fischof declara într-un eseu autobiografic ce a apărut în Monitorul de Arieș: „*Starea mea de acum este de dublă cetățenie culturală: scriu, public, gândesc, conferențiez, în ambele limbi, română și ebraică (uneori și în maghiară). Și se pare că așa voi trece în partea nevăzută a timpului.*”

BIBLIOGRAFIE:

- ❖ Anca, Sorin. *Andrei Fischof*, în *Galateea*, nr. 1 (iulie), 2003.
- ❖ Andrașoni, Ionel. *Atingerea umbrei*, în *Adevărul de Cluj*, nr. 3834, 23 iunie 2003.
- ❖ **Andrei Fischof**, în *Tribuna*, nr. 3, 16 octombrie 2002. Cluj-Napoca.
- ❖ *Andrei Fischof*, în *Vatra*, nr. 8/9, 2002. Târgu-Mureș.
- ❖ *Andrei Fischof-Israel*, în *Ateneu*, nr. 2 (401), februarie 2003. Bacău.
- ❖ *Béke György fără interpret. Convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare*. București : Editura Kriterion, 1972.
- ❖ Campus, Iosef Eugen, *Deschizând noi orizonturi*. București : Editura Libra, 2002.
- ❖ Chițimia, I.C. *Dicționar cronologic: literatura română*. București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- ❖ Cosma, Ana. *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*. Târgu-Mureș, 2000.
- ❖ Dana, Deac. *Andrei, turdeanul din Haifa*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 29, 15 octombrie 2002.
- ❖ Dana Deac. *Scriitorul Andrei Fischof, singurul turdean premiat de Uniunea Scriitorilor din România*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 38, 17 decembrie 2002.
- ❖ Fischof, Andrei. *O istorie mai puțin știută a Turzii*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 32, 5 noiembrie 2002.
- ❖ Mirodan, Alexandru. *Dicționar neconvențional*. Israel, 1985.
- ❖ Oană, Alexandra. *Andrei Fischof, prezentare de carte*, în *Interval*, nr. 23-24, mai 2003. Turda.

Andrei Fischof – the Writer and His Multicultural Concerns

Abstract

The purpose of this work was to offer the readers some bibliographical informations about Andrei Fischof.

He was born at Turda in a Jewish family, but in 1965 he moved at Târgu-Mureș, where he spent the most important part of his literary activity. Short after his settling down, he became a fellow labourer of *Vatra* review and starts publishing his poems in different literary magazines: *România literară* (București), *Tribuna* (Cluj), *Steaua* (Cluj).

A characteristic aspect of his work consists in his ability to avoid the linguistic impediments; thus, he published with the same easiness poems written in Hebrew and Hungarian. In this way, we have to mention some of his volumes: *Dialog imaginar*, published in 1978 in Israel; *Uitarea de sine; Keev lavan (Durere albă); Rikud hamilim (Dansul cuvintelor)*. In 2000, the Arhipelag publishing house from Mureș County published *Atingerea umbrei*.

He was not only a writer, but also a translator and one of the best, because he translated some of the most valuable works of Hungarian writers: Eltető Jozsef, Moldova György, Tóth István, Székely János, Király László, Molter Károly, Sütő Andras. He also realised some translations from Romanian into Hebrew; or the works of Hebrew writers have been translated into Romanian. We have to mention, for example, the work *Among Stars and Hollows*, which is the Hebrew translation of Martha Izsak, a writer from Târgu-Mureș.

He left Romania in 1976 and moved to Israel. Although he speaks now fluently his new language – Hebrew – he did not forget his old one; more than that, he continued to write in Romanian.

Because of his valuable literary activity and because of his multicultural concerns, Andrei Fischof became a member of numerous international literary societies and associations, such as: Uniunea Scriitorilor Ebraici, Asociația Scriitorilor Israelieni de limbă română; he also received some important prizes: Grooper Prize (1978), Omanut ve-Tarbut Prize (Haifa), Sion Prize for Literature.